

วาทกรรมทางสังคมในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยเรื่อง สายน้ำที่ไหลกลับ*

Social Discourse in Contemporary Lao Literature “Saynamtee laiklab”

¹ปิยกนิษฐ สาทาร์ณ และ ราชนย์ นิลวรรณภา

¹Peekanit Satarn and Rachan Nillawanapha

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University, Thailand.

¹Corresponding Author’s Email: s.peekanit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวาทกรรมทางสังคมในวรรณกรรมลาวร่วมสมัย เป็นการวิเคราะห์วาทกรรมและนัยยะทางสังคม โดยศึกษาวรรณกรรมเรื่อง “สายน้ำที่ไหลกลับ” ฉบับภาษาลาวของ พอนสะหวัน พันทะวีจิต ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 2015 ผ่านแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์

ผลการศึกษาพบวาทกรรมทางสังคมจำนวนสามวาทกรรม ได้แก่ วาทกรรมบริโภคนิยม วาทกรรมอนุรักษ์นิยม และวาทกรรมชาตินิยม ทั้งนี้วาทกรรมบริโภคนิยมที่พบ สามารถแบ่งออกเป็นสองประเด็นคือ วาทกรรมบริโภคนิยมกับการจำแนกชนชั้น และวาทกรรมบริโภคนิยมกับแบบแผนการดำเนินชีวิต อำนาจของวาทกรรมดังกล่าวส่งผลให้ตัวละครตกเป็นทาสของวัตถุนิยม ขณะที่วาทกรรมอนุรักษ์นิยมถูกนำเสนอในรูปแบบของข้อขัดแย้งกันข้ามระหว่างตัวละครที่มีพฤติกรรมของการอนุรักษ์วัฒนธรรมลาวและตัวละครที่ต่อต้านวัฒนธรรมลาวซึ่งแบ่งออกเป็นสองประเด็นคือ วาทกรรมอนุรักษ์นิยมผ่านเครื่องแต่งกายและวาทกรรมอนุรักษ์นิยมผ่านที่อยู่อาศัย และวาทกรรมชาตินิยมที่พบคือ วาทกรรมชาตินิยมผ่านลักษณะความเป็นชาติลาวและวาทกรรมชาตินิยมผ่านการเป็นพนักงานของรัฐ วาทกรรมชาตินิยมนี้เป็นชุดความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในความเป็นชาติลาว จากวาทกรรมข้างต้นเห็นได้ว่าผู้เขียนใช้วรรณกรรมเป็นสื่อกลางเพื่อถ่ายทอดนโยบายจากรัฐสู่ประชาชนเพื่อประกอบสร้างสังคมลาวใหม่ในด้านวัฒนธรรม ความเท่าเทียมกันในสังคม และส่งเสริมให้คนลาวทำงานรับใช้ชาติ

คำสำคัญ: วาทกรรมทางสังคม; วรรณกรรมลาวร่วมสมัย; สายน้ำที่ไหลกลับ

Abstract

The research article aims at studying the social discourse in contemporary Lao literature. The study focuses on analyzing the social discourse and implications through studying the literature called “Say Nam Tee Lai Klab” in Lao version authored by

* Received April 1, 2020; Revised May 9, 2020; Accepted May 16, 2020

Phonsavanh Phanthavijid, which was published in the year 2015, and based on the concept of discourse analysis of Fugot.

From the study, it is found that there are 3 types of social discourse: consumerist discourse, conservative discourse, and nationalist discourse. The common consumerist discourse found can be divided into 2 issues: 1) consumerist discourse and classification of social class and 2) consumerist discourse and lifestyle. The power of such discourse has influenced the characters to become a slave of materialism. While the conservative discourse is always presented in an opposite style between characters with behaviors of conserving Lao culture and those that are against Lao culture. The conservative discourse can be divided into 2 aspects: on a costume and on a residence. The nationalist discourse is found through the characteristic of Laoness and of public officers. This kind of discourse is a mindset representing the pride in being Lao. From the abovementioned discourse, it shows that the author uses literature as a medium to convey the government's policies to the people in order to build a new Lao society in terms of culture, equality in society, and the promotion for Lao people to serve the nation.

Keywords: Social Discourse; Contemporary Lao Literature; Say Nam Tee Lai Klab

บทนำ

วรรณกรรมลาวเรื่อง สายน้ำที่ไหลกลับ เป็นงานการประพันธ์ของ พอนสะหวัน พันทะวีจิต นวนิยายเรื่องนี้ได้รับรางวัลซีไรต์ ประจำปี ค.ศ. 2015 เนื้อหากล่าวถึงความรักระหว่างเพียงดาวและอะพิลิตที่ถูกพ่อแม่จับคลุมถุงชนเพราะความเหมาะสม แต่ทั้งคู่มีอุดมการณ์ที่ต่างกัน เพียงดาวคือภาพแทนของนักอนุรักษ์นิยม ขณะที่อะพิลิตคือภาพแทนคนที่ตกอยู่ใต้อำนาจบริโศคนิยม ความแตกต่างนี้ทำให้ทั้งคู่อยู่ร่วมกันไม่ได้ ซึ่งในขณะนั้นอะพิลิตก็มีพันธะกับสายวาสิจนตั้งท้อง ด้วยความที่สายวาสิยากจนแม่ของอะพิลิตจึงไม่ยอมรับ หลายปีต่อมาเพียงดาวไปเป็นครูที่เวียงจันทน์และได้พบกับสายวาสิและลูก เพียงดาวส่งจดหมายไปบอกอะพิลิตให้ออกตามหาทั้งสองคนแม่ลูก และเหตุการณ์วันนั้นทำให้เพียงดาวพบกับมีไชชายหนุ่มผู้มีอุดมการณ์ชาตินิยม ขณะที่อะพิลิตได้พยายามขอโอกาสเพื่อดูแลสายวาสิและลูกแต่ก็ได้รับคำปฏิเสธ จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของนวนิยายนี้ได้สะท้อนให้สังคมที่เปลี่ยนจากยุคดั้งเดิมมาสู่ยุคลาวใหม่ ภายใต้บริบทการรับวัฒนธรรมจากตะวันตก วรรณกรรมนี้จึงได้นำเสนอปฏิบัติการทางวาทกรรมที่อิงอยู่ภายใต้บริบททางสังคมลาว ที่ผู้เขียนนำเสนอและเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในสังคม และวรรณกรรมได้ทำหน้าที่เผยแพร่อุดมการณ์และวาทกรรมทางสังคมตามนโยบายของรัฐเพื่อสร้างประเทศลาวเพื่อก้าวเข้าสู่ “สังคมนิยม” ตามที่รัฐบาลวางตามแผนการปฏิวัติไว้ 3 ประการคือ ปฏิวัติการผลิต ปฏิวัติวิทยาศาสตร์ และปฏิวัติวัฒนธรรม (Puttichote, 2004)

นวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมคนลาวสมัยใหม่ที่เผชิญหน้ากับภาวะบริโศคนิยมที่มาพร้อมกับการเปิดประเทศ ขณะที่รัฐบาลก็มีนโยบายที่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น คือนั่นพื้นที่พูนุรักษ์วัฒนธรรมชนเผ่าเพื่อให้เป็นสิ่งตัดสิน “ความเป็นชาติ” (Phengphachanh, 2008) บทความวิจัยเรื่องนี้จึงมุ่งศึกษาผ่านแนวคิดวาทกรรม ทั้งนี้ไชยรัตน์ เจริญสินโอสาร์ (Charoensinolan, 2011) ได้กล่าวถึงแนวคิดนี้ว่าเป็นกระบวนการในการสร้างความหมายให้กับสรรพสิ่งในสังคม ทั้งความรู้ ความจริง อำนาจ ผู้วิจัยจึงใช้ตัวบทเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์วรรณกรรม โดยมองว่าวรรณกรรมเป็นสนามต่อสู้ระหว่างอุดมการณ์ที่แตกต่าง ซึ่งต่างทำหน้าที่ในผลิตซ้ำความแตกต่างให้กับบุคคลที่ถือต่างวาทกรรม ทำให้เห็นถึงอุดมการณ์ที่แตกต่างกันถึงแม้ว่าตัวละครในเรื่องจะเป็นคนลาวเหมือนกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาวาทกรรมทางสังคมในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยในนวนิยายเรื่อง สายน้ำที่ไหลกลับ

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นสำรวจและรวบรวมข้อมูลการวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยยึดข้อมูลที่มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยการเลือกแบบเจาะจง เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยจึงกำหนดการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมและสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมลาวร่วมสมัย

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยศึกษาวาทกรรมผ่านตัวบทวรรณกรรมลาวร่วมสมัยโดยใช้กรอบแนวคิดวาทกรรมของมิเชล ฟูโกต์ (Foucault, 1972)

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการนำเสนอผลการวิจัยโดยเรียบเรียงการวิจัย สรุป อภิปรายผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

วาทกรรมทางสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยเรื่องสายน้ำที่ไหลกลับประกอบด้วยวาทกรรมบริโศคนิยม วาทกรรมอนุรักษนิยม และวาทกรรมชาตินิยม ซึ่งผลการศึกษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. วาทกรรมบริโศคนิยม เป็นวาทกรรมที่ทำให้บุคคลตัดสินคุณค่าตนเองและคนอื่นผ่านพฤติกรรมการบริโศค และเชื่อว่าวัฒนธรรมสามารถยกระดับตนเองให้เป็นคนชั้นสูงผ่านรสนิยมและแบบแผนชีวิต ขณะเดียวกันภาคปฏิบัติของวาทกรรมสามารถกดทับผู้อื่นให้อยู่ในสถานะด้อยกว่าตน (Preedakorn & Wongsuwan, 2009) นวนิยายเรื่องนี้มีการปรากฏให้เป็นชุดวาทกรรมดังกล่าว ดังนี้

1.1 วาทกรรมบริโศคนิยมกับการจำแนกชนชั้น

วาทกรรมบริโศคนิยมส่งผลให้ตัวละครมีพฤติกรรมแบ่งแยกชนชั้นทางสังคม ทั้งนี้นวนิยายได้ประกอบสร้างวาทกรรมดังกล่าวผ่านตัวละคร “แม่ส้อยสังวาน” ที่พยายามคลุมถุงชนระหว่างอะพิสิดลูกชายของตนกับคนที่มีฐานะร่ำรวย ซึ่งก็คือเพียงดาวลูกสาวเพื่อนที่เรียนจบจากต่างประเทศและเป็นมหาเศรษฐี ดังเช่น

เหตุการณ์ที่นางได้ชักจูงอะพิสิดให้ไปพบกับเพิงดาวเป็นครั้งแรกด้วยท่าทีที่กระตือรือร้น เพื่อให้การพบกันครั้งแรกของทั้งคู่ราบรื่นดังที่นางหวัง ดังตัวบทที่ปรากฏว่า

“ปาติโท ! แม่ปลูกแต่งโตจั่งได้? เหมือนคนจะไปดำนานา แต่งแบบนี้เหรอ จะไปรับผู้สาว? บ่ได้ ไปเอาชุดใหม่ ไปผูกเนคไทให้สง่างาม แต่งกายให้สวยงามสมกับฐานะแม่หน่อย ลูกเอ๊ย เจ้าว่าเจ้าแม่นไผ่? ลูกหัวหน้าบริษัทนำเขารถยนต์ผู้มีชื่อเสียงเลยนะ บ่ใช่ชาวไร่ชาวนา จะแต่งตัวไปไร่ไปนา แบบนี้ไม่ได้ ไปไปแต่งตัวมาใหม่ไปๆ ไรๆ จั่งแม่นบ่ได้ตั้งใจสักคน”

(Phanthavijid, 2015)

ตัวอย่างข้างต้นปรากฏให้เห็นอำนาจของวาทกรรมบริโศคนิยมที่ได้ครอบงำแม่ส้อยสังวานผ่านการยกย่องเพิงดาวลูกสาวโดยคะยั้นคะยอลูกชายให้พบกับเพิงดาวจนออกนอกหน้า และพยายามชักนำการแต่งกายของลูกชายให้เป็นไปตามสมัยนิยมตามแบบอย่างตะวันตกซึ่งถือได้ว่าเป็นลักษณะแนวคิดบริโศคนิยม การที่นางส้อยสังวานได้ถูกอำนาจบริโศคนิยมครอบงำได้ส่งผลให้นางเป็นคนดูถูกชาวนา วาทกรรมดังกล่าวยังส่งผลให้นางปลูกฝังแนวคิดระบอบบริโศคนิยมให้กับลูกชายของตนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม อำนาจของวาทกรรมบริโศคนิยมก็ได้ครอบงำเฉพาะแม่ส้อยสังวานเท่านั้น แม้กระทั่งพ่อเทบสะหวั้นสามีของนาง ที่แม้จะมีแนวความคิดที่เกลียดชังการแบ่งแยกชนชั้น และระบอบบริโศคนิยมตลอดจนไม่ชอบพฤติกรรมของภรรยาที่ยึดติดกับอำนาจวาสนา หรือทรัพย์สินเงินทองมากกว่า การมองคุณค่าของคนที่คุณงามความดี ก็ยังต้องพ่ายแพ้ให้แก่ระบอบบริโศคนิยมเช่นกัน ดังปรากฏตัวบทว่า

“นับแต่สายวาสิมาเรียนเขาก็ฮักแพง ถือนางเป็นลูกเป็นเต้า นางก็ไปมาหาสู่ครอบครัวเขาเป็นประจำ. แต่บ่รู้ว่าเด็กน้อยเขาคิดกันแนวใด มาเกิดมีความรัก เมื่อรู้เรื่องเราก็พยายามห้ามปาม เพราะอะพิสิดลูกชายเขามีคู่มั่นแล้ว แต่ถึงจะบ่มีเขาก็บ่ควรให้เขาเอากันได้ ย้อนเมื่อยามักจำแนกด้านฐานะที่แตกต่างกัน. อีกอย่างหนึ่ง ถ้าเขาให้เขาเอากันไป ดิงามนำกันมันก็จะบ่มีปัญหา, ถ้าเขาบ่ดิงามกันแล้ว ผู้ใหญ่เขาจะเสียพีเสียน้อง เสียความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน เว้าท่อนี้หวังว่าพ่อสิ่งจะเข้าใจ”

(Phanthavijid, 2015)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นข้อความในจดหมายที่พ่อเทบสะหวั้นเขียนไปถึงพ่อใจสิงพ่อของสายวาสิหลังจากที่ทราบว่าคุณลูกของเพื่อนรักคบหาดูใจกับลูกชายของตน ใจความสำคัญของจดหมายคือ ให้สายวาสิตัดใจจากอะพิสิดลูกชายตน เพราะความไม่เหมาะสมกันด้านฐานะทางสังคม จะเห็นได้ว่าวาทกรรมบริโศคนิยมทำให้พ่อเทบสะหวั้นได้กล่าวคำพูดในลักษณะของการ “ต่อต้าน” และ “ดูถูก” คนจนด้วยการไม่ยอมรับสายวาสิเป็นลูกสะใภ้ โดยการอ้างเหตุผลว่าหากเด็กทั้งสองคนรักกันจะทำให้ทั้งสองครอบครัวที่เคยรักใคร่กลมเกลียวกันต้องมาแตกแยก อำนาจของวาทกรรมบริโศคนิยมที่ครอบงำพ่อเทบสะหวั้นทำให้เขากล้าที่จะเขียนจดหมายเพื่อตัดขาดความรักระหว่างสายวาสิและอะพิสิด และยังเป็นการทำลายสายสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนอีกด้วย ดังนี้

“สายเอ๋ย! ฐานะเขามันบ่เท่าเทียมเฟิ่น, เฟิ่นบ่เลือกเฮาดอกลูกเอ๋ย!” หรือ
 “พ่อก็บ่อยากปากอยากเว้า แต่ว่าครอบครัวของฝ่ายชายเขาเว้า เขาจำแนกฐานะเฮา”

(Phanthavijid, 2015)

จากข้อความดังกล่าวเป็นคำพูดของพ่อใจสิงที่พูดกับสายวาลีผู้เป็นลูกสาวให้ตัดใจจากอะพิลิตพร้อมทั้งชี้แจงเหตุผลว่าเป็นความประสงค์ของพ่อแม่ฝ่ายชาย โดยข้อความในจดหมายนั้นได้แสดงให้เห็นภาวะการต่อต้านคนจนในรูปแบบของการกีดกันความรัก ทั้งยังเป็นนัยยะของมิตรภาพที่แตกแยกระหว่างเพื่อน โดยมีสาเหตุจากการแบ่งฐานะทางสังคม ซึ่งผู้ได้รับผลกระทบจากภาวะดังกล่าวก็คือสายวาลีกับพ่อใจสิง

ไม่เพียงเท่านั้นการที่แม่ส้อยสังวานพึงพอใจกับฐานะทางสังคมและคุณสมบัติของเพียงดาวนั้น ทำให้นางสามารถทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะได้เพียงดาวมาเป็นลูกสะใภ้ นางจึงใช้แม่สื่อมาช่วยสานสัมพันธ์ของทั้งคู่ดังเช่นในตอนทีกลับจากรับเพียงดาวที่สนามบิน เมื่อนางเห็นท่าของเพียงดาวที่ไม่สนใจลูกชายตน นางจึงได้หาแม่สื่อมาช่วยทำให้ความหวังของนางเป็นจริง ดังข้อความที่ปรากฏว่า

“...มันบ่ไวโพบ่แม่ส้อยกะตาย? อีดาวมันหาก่อกลับมา มันคือจะยังบ่พ้อมดอก
 ดิปตีมันมีแฟนมาแต่ฝรั่งนำกันหันเต้ จะว่าแนวใด? ด้วยเหตุนี้ละ เราจึงมาหาโต เพื่อตัด
 ไฟแต่ต้นลม หรือว่าจู้โจมยามฝ่ายตรงข้ามบ่ทันตั้งตัวมันจั่งได้ผล”

(Phanthavijid, 2015)

จากตัวอย่างที่ปรากฏข้างแสดงให้เห็นถึงความพึงพอใจในคุณสมบัติของเพียงดาวตั้งแต่แรกเห็น แต่เมื่อเพียงดาวไม่ได้มีที่ท่าจะสนใจอะพิลิต นางก็กลัวที่จะเสียเพียงดาวไปให้คนอื่น แม้ว่าแม่สื่อจะทักท้วงเรื่องเพียงดาวอาจจะมิดรักแล้วตาม แต่แทนที่แม่ส้อยสังวานจะมีจิตสำนึก กลับเร่งให้แม่สื่อรีบดำเนินการติดต่อขอเพียงดาวมาเป็นลูกสะใภ้ของตนให้จงได้ และนางก็ไม่สนใจว่าการกระทำของนางจะเป็นการพลัดพรากคู่ครองของผู้อื่นหรือไม่ การกระทำของแม่ส้อยสังวานที่กล่าวมาทั้งหมดได้สะท้อนให้เห็นว่านางได้ถูกอำนาจของระบอบบริโภคนิยมครอบงำจนไม่ยั้งคิดว่าอะไรคือการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสม หรือขัดต่อระบอบศีลธรรม จนเป็นต้นเหตุให้สายวาลีและอะพิลิตต้องเลิกกรากัน

1.2 วาทกรรมบริโภคนิยมกับแบบแผนการดำเนินชีวิต

วาทกรรมบริโภคนิยมมีอิทธิพลต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของตัวละครในเรื่องซึ่งหากวาทกรรมนี้ได้ครอบงำความคิดของผู้ที่เป็นใหญ่ในครอบครัวแล้วก็จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนอื่นด้วย ดังเช่นอำนาจบริโภคนิยมส่งผลให้แม่ส้อยสังวาลตกอยู่ใต้อำนาจเงินทองจนไม่รู้บาปบุญคุณโทษ เมื่อนางทราบสายวาลีตั้งท้องลูกอะพิลิต นางจึงได้สั่งให้สายวาลีไปทำแท้งเพราะเกรงว่าเพียงดาวจะไม่ได้แต่งงานกับอะพิลิต ดังเช่น

“ข้อยรับรองว่าจะเป็นสายเลือดของไผเพื่อความป็นธรรม ข้อยจะเอาเงินให้
 สายวาลีห้าสิบล้าน บ่พอข้อยจะให้ห้าร้อยล้าน เพื่อจัดการเรื่องเด็กในท้อง ก็เรียนแพทย์
 เรียนหมอมา ก็คงจะรู้วิธีดีว่าจะเอ็ดแนวใด? ”

(Phanthavijid, 2015)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นคำพูดของแม่ส้อยสังวาลที่พูดกับสายวาลี พ่อเทบสะหวันและอะพิลิต แสดงให้เห็นว่านางใช้เงินในการแก้ไขปัญหาเพราะหวังให้ทั้งคู่เลิกกัน การที่นางยืนยันว่าจะไม่ยอมรับผิดชอบลูกในท้องของสายวาลีเป็นเพราะอำนาจบริโภคนิยมได้ครอบงำความคิดของแม่ส้อยให้เป็นคนที่ไม่มีความสามารถฆ่าเด็กในท้องได้ ซึ่งถือว่าเป็นการดูถูกศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของสายวาลีอีกด้วย จะเห็นได้ว่าอำนาจของวาทกรรมบริโภคนิยมสามารถเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยของแม่ส้อยสังวาลให้เป็นคนเห็นแก่ตัว จนแผนการสร้างครอบครัวของทั้งสายวาลีและอะพิลิตต้องล้มเลิกเพราะอะพิลิตต้องแต่งงานกับเพียงดาวเท่านั้น

นอกจากนี้วาทกรรมบริโภคนิยมยังได้ครอบงำความคิดและพฤติกรรมของอะพิลิต ผ่านบทบาทของความเป็นลูกที่ไม่ต้องการทำให้แม่ผิดหวัง จึงยอมที่จะทอดทิ้งสายวาลีและตัดสินใจแต่งงานกับเพียงดาว ทั้งที่ส่วนลึกนั้นเขาต้องการที่จะสร้างครอบครัวกับสายวาลี จะเห็นได้ว่าอำนาจบริโภคนิยมสามารถควบคุมความต้องการที่แท้จริงของแต่ละคนในเรื่องได้ ดังเหตุการณ์ที่อะพิลิตได้สารภาพรักต่อสายวาลี พร้อมบอกเหตุผลที่ต้องปฏิเสธลูกและภรรยาไปเนื่องจากต้องการให้แม่มีความสุข ดังปรากฏในตัวอย่างว่า

“สายวาลี อ้ายขอโทษ ! ในเหตุการณ์ที่ผ่านมาสิ่งที่อ้ายกระทำกับน้องนั้น มันก็เกิดด้วยความฮัก แต่ความฮักนั้น อ้ายยอมรับว่ามันบ่หนักแน่น ด้วยเหตุใดน้องคงจะเข้าใจ บ่แม่นอ้ายโทษแม่ อ้ายก็คือลูกทั่วไปต้องยอมทุกอย่าง เพื่อให้แม่มีความสุขในสิ่งที่เพื่อนต้องการ. เดียวนี้เพื่อนก็พอใจแล้ว สำหรับเรื่องอ้ายกับเพียงดาวมันแม่นความฮักชั่ววูบ อ้ายยอมรับว่าอ้ายเคยได้กล่าวคำว่าฮักเขา แต่เขาบ่ได้ฮักอ้าย”

(Phanthavijid, 2015)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงอำนาจของวาทกรรมบริโภคนิยมที่อยู่เหนือความรัก ความรักของอะพิลิตพ่ายแพ้ต่ออำนาจของทรัพย์สินเงินทอง จนทำให้เขาต้องละทิ้งแผนการดำเนินชีวิตในการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นระหว่างเขากับสายวาลีต้องสิ้นสุดลงไป ระบุว่าดังกล่าวทำให้คนที่ต่างชั่วต่างอุดมการณ์ระหว่างเพียงดาวและอะพิลิตไม่สามารถสร้างครอบครัวร่วมกันได้ เพียงดาวได้ปฏิเสธอะพิลิตเพราะไม่ยอมรับในภาวะบริโภคนิยมของคนในบ้านอะพิลิต ขณะเดียวกันวาทกรรมต่อต้านบริโภคนิยมก็ทำให้สายวาลีเกิดความทะนงในศักดิ์ศรีของตนไม่ยอมคืนดีกับอะพิลิต ถึงแม้ว่าครอบครัวของอะพิลิตจะตามขอโทษนางก็ตาม

จะเห็นได้ว่าชุดความคิดดังกล่าวได้ครอบงำครอบครัวของอะพิลิตที่เริ่มต้นจากแม่ส้อยสังวาลผู้มีอำนาจในครอบครัว จะส่งต่ออิทธิพลความคิดมายังสามีและลูก วาทกรรมดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อให้มีผู้ได้รับความทุกข์ทรมานจากอำนาจบริโภคนิยมหลายคน เช่น ครอบครัวของสายวาลี ครอบครัวของเพียงดาว ทั้งยังส่งผลให้มีมิตรภาพระหว่างเพื่อนของพ่อใจสิงและพ่อเทบสะหวันต้องจบลง จะเห็นได้ว่าตัวละครที่ต่อต้านอำนาจบริโภคนิยมและตัวละครที่ตกอยู่ใต้อำนาจวาทกรรมบริโภคนิยมจะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันได้

2. วาทกรรมอนุรักษ์นิยม วาทกรรมอนุรักษ์นิยมในที่นี้ คือการให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมชนเผ่าต่างๆ พร้อมทั้งส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า เผยแพร่คุณค่าทางวัฒนธรรมที่ดีงามของชาติ สนับสนุนให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกิจวัฒนธรรม (Subcommittee on collecting, reviewing, and recording History in

occasion of 450 years Nakhone Luang Vientiane, 2010) ทั้งนี้วรรณกรรมลาวร่วมสมัยได้สร้างชุดความคิดอนุรักษ์นิยมผ่านลักษณะความเป็นขั้วตรงกันข้ามของตัวละคร ดังนี้

2.1 วาทกรรมอนุรักษ์นิยมผ่านเครื่องแต่งกาย

วาทกรรมการอนุรักษ์นิยมถูกถ่ายทอดออกมาในลักษณะที่ทำให้ตัวละครต่อต้านและอนุรักษ์วัฒนธรรมลาว ซึ่งตัวละครที่ต่อต้านถูกทำให้ไม่ได้รับการยอมรับจากตัวละครเอกซึ่งก็คือเพียงดาว พฤติกรรมการต่อต้านวัฒนธรรมลาว นอกจากได้รับอิทธิพลจากการสั่งสอนแล้ว การศึกษาก็มีส่วนสำคัญในการผลิตซ้ำการต่อต้านวัฒนธรรมให้แก่อะพิลิต เมื่ออะพิลิตและเพียงดาวอยู่ในฐานะคู่หมั้นและต้องดูชุดแต่งงาน อำนาจการต่อต้านวัฒนธรรมที่อยู่ใต้จิตสำนึกของอะพิลิตก็แสดงออกมาด้วยการดูถูกวัฒนธรรมตนเอง ดังนี้

“เพียงดาว อ้ายบ่คิดเลยว่าคุณหญิงสมัยใหม่คือน้องจะมีแนวคิดรักษาของเดิม เอ็นก้อยากอยู่เอ็นโบราณ เครื่องนุ่งก็รุงแต่สีนหมี่สีนไหม ลายมะโงมมะงาปานงู เหลื่อม! หรือ ถ้าเจ้าใส่กระโปรงหรือใส่ขาสั้นแฉวต่ำจ๊กหน้อย เสื้อเกาะอกฮัด ๆ ไรไล่ผมสีทองหรือสีแดงสาจ๊กหน้อย เจ้าจะงามกว่านางงามจักรวาลแน่นอน!”

(Phanthavijid, 2015)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นการต่อต้านวัฒนธรรมลาวของอะพิลิตที่ได้รับวัฒนธรรมต่างประเทศในขณะที่เขาศึกษาต่อ ส่งผลให้ตัวละครใช้ชีวิตและมีมุมมองที่ต่างจากคนลาว ทั้งยังได้ดูหมิ่นวัฒนธรรมการแต่งกายด้วยผ้าซิ่นของคนลาวว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ไร้คุณค่า ไม่สวยงาม บ่งบอกถึงการเป็นประเทศที่ล้าหลัง ทรรศนะดังกล่าวทำให้อะพิลิต กลายเป็นอื่นในสายตาของเพียงดาว ซึ่งขัดแย้งกับการแต่งกายของเพียงดาว ดังนี้

“แม่ส้อยสังวาน จุงแขนลูกชายรีบเข้าไปหาหญิงสาวที่มีรูปร่างสูงขาว งามสง่า หน้าตาสวยงามแบบธรรมชาติ อยู่ในชุดผ้าไหมลาว ซิ่นสีเขียวแก่ลายดอกไหมสีคำ เสื้อสีใกล้เคียงกับชุดพอดี ปล่อยมวยผมที่ดกดำเหลื่อมงามปานปีกแมงมุม ยาวลงมาเกือบเพียงแฉว หอบช่อดอกไม้หลายช่อก้าวออกมาข้างนอกอย่างสง่างามเป็นที่สะดุดตาของหลายๆ คน”

(Phanthavijid, 2015)

ข้อความข้างต้นเป็นการบรรยายถึงลักษณะการแต่งกายของเพียงดาวที่สวยงามจนเป็นที่จับตามอง การเปิดตัวนางเอกด้วยภาพลักษณ์ดังกล่าวได้บ่งบอกได้ถึงภาวะอนุรักษ์วัฒนธรรมลาวให้กับเพียงดาว ทั้งนี้การที่เพียงดาวจบการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศสแต่มีรสนิยมการแต่งกายที่ตรงกันข้ามกับตะวันตก ทำให้เห็นว่านางมีความภูมิใจในวัฒนธรรมลาว ทั้งยืนยันได้ว่าวัฒนธรรมตะวันตกไม่มีอิทธิพลต่อการแต่งกายของนาง

นอกจากนี้พฤติกรรมการต่อต้านวัฒนธรรมลาวยังส่งผลให้อะพิลิตต้องการที่จะครอบงำเพียงดาวให้เลือกชุดแต่งงานตามแบบตะวันตก เขาจึงบังคับให้เพียงดาวซึ่งอยู่ในฐานะคู่หมั้นแต่งกายในแบบที่เขาต้องการ โดยที่เขาไม่รู้ตัวว่าเป็นการบังคับจิตใจของเพียงดาวจนนำมาสู่การยกเลิกการหมั้น ดังที่ปรากฏ

ข้อความข้างต้นสะท้อนคำพูดของอะพิลิดที่กำลังถูกสถาปตยกรรมประเทศลาวว่าถ้าหลัง รสนิยมตะวันตกได้ครอบงำพฤติกรรมของอะพิลิดให้กลายเป็นคนหัวสมัยใหม่ที่ชื่นชอบอารยธรรมตะวันตกไม่เว้นแม้กระทั่งที่อยู่อาศัยก็ต้องเป็นอย่างยุโรป การไม่เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมลาวเช่นนี้ จึงขัดแย้งกับวาทกรรมอนุรักษ์นิยมที่มุ่งเน้นอนุรักษ์อัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ดั้งเดิมของประเทศลาว พฤติกรรมนี้ตรงข้ามกับเพียงดาวที่ถึงแม้ว่าจะจบการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศส และเติบโตมาในครอบครัวที่มีฐานะ แต่นางกลับมีความภาคภูมิใจและมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนลาว ดังปรากฏในข้อความ

“...ถ้าขอยเลือกได้ ข้อยจะสร้างเรือนไม้ทรงลาวจักหลังหนึ่ง ในสวนที่ร่มเย็น มีต้นหมากต้นพร้าวแบบบ้านเฮือนของลาวสมัยโบราณ บรรยากาศเป็นธรรมชาติ บำจำเป็นต้องมโหฬารเพียงนี้ดอก”

(Phanthavijid, 2015:)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงชุดความคิดอนุรักษ์นิยมที่อยู่ในจิตวิญญาณของเพียงดาวที่ไม่หลงใหลไปกับค่านิยมสมัยใหม่ พฤติกรรมและคำพูดของนางมีความภาคภูมิใจกับศิลปะแบบลาวโบราณที่แสดงออกถึงตัวตนและอุปนิสัยการเป็นนักอนุรักษ์นิยมในตัวเพียงดาว จึงส่งผลให้นางปฏิเสธบ้านสมัยใหม่ที่จะสร้างเป็นเรือนหอ การปฏิเสธนี้เป็นการต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตกที่มีบ้านทรงยุโรปเป็นสัญลักษณ์จะเห็นได้ว่าอำนาจวาทกรรมอนุรักษ์นิยมส่งผลให้เพียงดาวปฏิเสธอะพิลิดซึ่งเป็นนัยยะของการต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตกด้วย

3. วาทกรรมชาตินิยม เป็นวาทกรรมที่ทำให้คนในสังคมรู้สึกภูมิใจในประเทศลาว ทั้งเป็นเครื่องมือสร้างความเป็นหนึ่ง เช่น มีภาษาเดียวกัน ความเป็นมาตรฐานเดียวกัน ระบบบริหารเดียวกัน วัฒนธรรมเดียวกัน และวาทกรรมดังกล่าวทำหน้าที่ปลุกเร้าให้คนในชาติรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน (Boonmee, 2008) ทั้งนี้นวนิยายเรื่องสายน้ำที่ไหลกลับได้นำเสนอชุดความคิดเกี่ยวกับวาทกรรมชาตินิยมผ่านตัวละคร ดังนี้

3.1 วาทกรรมชาตินิยมผ่านลักษณะความเป็นชาติลาว

การนำเสนอวาทกรรมชาตินิยมในนวนิยายถูกนำเสนอผ่านเพียงดาวผู้มีความภาคภูมิใจในชาติตน เนื้อหาได้กล่าวถึงอะพิลิดที่ต้องการสร้างไม้ตรีกับเพียงดาวจึงนำดอกไม้้นำเข้าไปต้อนรับนางที่สนามบิน ขณะที่อะพิลิดเห็นว่าดอกไม้้นำเข้ามีความเหมาะสมกับนาง แต่เพียงดาวกลับชอบดอกไม้ลาวมากกว่า ดังนี้

“ขอบใจสำหรับช่อดอกไม้งาม ๆ ดอกไม้บ้านเฮาก็มีแต่แนวงามๆ บ่ต่ำแต่้มของต่างประเทศ.บ่แม่นดอกไม้บ้านเฮา! มันเป็นดอกไม้้นำเข้าได้! เพียงดาว แนมเบิ่งหน้าเจ้าของผู้ว่าด้วยความขุนเคื่อง

แม่นหะ! ถ้าแม่นดอกไม้บ้านเฮา คือจะมีคุณค่าสูงที่สุด ความว่ามันแสดงถึงความรู้สึก ปกป้องเส้นกับเจ้าของดอกไม้มันนั้นพอเท่าใด เพียงแต่เหลียวเห็นหน้า เบิ่งเฟิ่นว่าจาปราศรัยวางท่าทางใส่แล้ว ก็รู้โลดว่าสิมีนิสัยใจคอเป็นแบบใด แต่ด้วยมารยาทนางยิ้มให้เจ้าของดอกไม้ พร้อมทั้งกล่าวขอบใจ...”

(Phanthavijid, 2015)

จากคำพูดเพียงดาวที่พูดกับอะพิสิดแสดงให้เห็นถึงภาวะความเป็นชาตินิยมในตัวละครเพียงดาว กล่าวคือเมื่อนางเห็นอะพิสิดมอบดอกไม้ให้นำเข้าให้นาง นางจึงไม่พอใจที่เขาประเมินคุณค่าดอกไม้ลาวว่าต่ำต้อย แต่ให้ราคากับดอกไม้ให้นำเข้ามาสูงกว่า ส่งผลให้การพบกับอะพิสิดในครั้งแรกไม่ดีนัก เช่นเดียวกันกับตอนที่อะพิสิดตอบเพียงดาวถึงเหตุผลที่เขาชอบใช้ชีวิตชอบชีวิตเมืองนอกมากกว่าประเทศลาว ดังนี้

...ดาวน้องบ่คิดฮอดประเทศฝรั่งแหงบ่? อ้ายก็คิดอยากไปอยู่พุ้นคือกัน แต่ขึ้นใจแม่บ่ได้อ้ายจึงกลับมา แม่บอกว่าภายหลังได้ลูกได้เมียแล้ว จะให้อ้ายพาเมียไปอยู่อเมริกาพุนละ อ้ายก็โอเค เว่าสี่ออๆ อยู่เมืองลาวจักเป็นจั่งได้บ้อ้ายปลั่ง”

(Phanthavijid, 2015)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภาวะความเป็นตะวันตกของอะพิสิด จนไม่พอใจในประเทศของตนเอง และต้องการที่จะสร้างครอบครัวที่ต่างประเทศ จากคำตอบ “ปลั่ง” หมายความว่าถึงไม่คุ้นเคยกับประเทศบ้านเกิดและต้องการไปอาศัยต่างประเทศ เป็นคำตอบที่บ่งบอกถึงการมองประเทศลาวในลักษณะของความเป็นประเทศอื่น ภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นจากความไม่พอใจกับทุกอย่างที่เป็นประเทศลาว เช่น ที่อาศัย รสนิยมของการมองผู้หญิง เหตุนี้เองทำให้เพียงดาวรู้สึกโกรธอะพิสิดที่ไม่ภาคภูมิใจในประเทศของตนเอง ดังนี้

“จะลมกันแนวใด? ฟังเพิ่นเว่าอยู่ฟ้าอยู่ถน คนจั่งไตอวดทะนงตัว เหยียบยอดหัวประเทศชาติบ้านเมือง ลำคาน! ลูกหน้าจะใช้เวลาพิสูจน์หลายกว่านี้จั่งค่อยตกลง” หรือ “ข้อยบ่แมนเพื่อนเจ้า! แมนข้อยมันล้ำสมัย ข้อยบ่เข้าใจว่านักศึกษานอกผู้มีความรู้และไฮโซคือเจ้า จะลืมนต นนี่ไปนิยมของผู้อื่น มีแนวคิดดูถูกชาติตนแนวนี้และตีราคาผู้อื่นต่ำต้อย”

(Phanthavijid, 2015)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นชุดความคิดชาตินิยมของเพียงดาว ซึ่งขัดแย้งกับอะพิสิดที่พฤติกรรมของเขาเต็มไปด้วยการถูกครอบงำจากวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งล้วนได้รับอิทธิพลมาจากการเลี้ยงดูของพ่อแม่ และจากระบบการศึกษาที่กล่อมเกลามาให้เขากลายเป็นคนที่ไม่พอใจกับทุกอย่างที่เป็นประเทศลาว ความแตกต่างดังกล่าวส่งผลให้ทั้งคู่มีอุดมการณ์ที่แตกต่างกันมากจนเกิดความรู้สึกต่อต้านซึ่งกันและกัน

3.2 วาทกรรมชาตินิยมผ่านการเป็นพนักงานรัฐ

วาทกรรมชาตินิยมนี้ได้นำเสนอผ่านตัวละครมีไซ ซึ่งเป็นภาพแทนของคนที่มีอุดมการณ์รักชาติ มีไซเป็นคนที่มีการศึกษาสูงและเรียนจบจากต่างประเทศแต่กลับมีความต้องการที่จะทำงานในชนบทของประเทศลาวเพื่อเป็นการตอบแทนประเทศชาติบ้านเกิด ดังคำกล่าวของพ่อสายวาลีที่พูดถึงมีไซ ดังข้อความ

“มีไซเอ้ย เจ้าช่างเป็นคนดีมีน้ำใจ รู้ตำรู้สูง รู้เคารพบ่ไหว จิตใจกว้างขวางมานะอดทนเรียนวิชาความรู้มาก็ไปรับใช้ประชาชนอยู่ชนบทพุ้น บ่ได้มาอยู่ในเมืองนำเพิ่น หมู่อื่นมีความสะดวกสบายอยู่ในเมืองในนออยู่ทางเล่นกินตาประสาวยหนุ่ม แต่

กลับเจ้ากลับไปหมกมุ่นอยู่กับพื้นฐานประชาชนที่อยู่ห่างไกล อยู่นำป่าเขาลำเนาไพรไกล
ห่างจากตัวเมือง และความเจริญ. แต่เจ้ายังบรู๊วว่าคนที่เจ้ารัก กำลังจะจากเจ้าไปแล้ว!”

(Phanthavijid, 2015)

ข้อความนี้กล่าวถึงมีไชชายคนรักของสายวาลี มีไชจบการศึกษาจากเวียดนาม แล้วกลับมาทำงานที่
ชนบทเพื่อตอบแทนประเทศชาติ พฤติกรรมนี้แสดงให้เห็นอำนาจชาตินิยมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจให้
ต้องทำงานเพื่อสนองอุดมการณ์ของพรรค ขณะที่สายวาลีเมื่อพบรักกับอะพิลิตแล้วก็ล้มคำสั่งญาติที่ให้กับมีไช
ขณะเดียวกันความรักยังสามารถเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์เพื่อชาติของสายวาลีได้อีก คือจากที่นางเคยตั้งใจไว้ว่า
เมื่อเรียนจบแล้วจะทำงานให้รัฐ แต่พอนางได้พบรักกับอะพิลิตนางก็ได้ทิ้งอุดมการณ์ทั้งหมดและเลือกที่จะไป
อยู่ในเมืองเพื่อแต่งงานกับอะพิลิต และอุดมการณ์ที่แตกต่างกันนี้เองนางจึงบอกเลิกมีไชด้วย ดังนี้

“อ้ายมีไช นื่องว่าเราสองคนบ่เหมาะสมกันดอก” “วิชาเฉพาะ และ อุดมการณ์
ต่างกัน” “แต่อ้ายคิดว่า คงจะบ่มีปัญหาดอกนื่องก็ไปเป็นแพทย์อยู่สุขศาลา บ่อนอ้ายอยู่
ประชุมชนเขาต้องการแพทย์หมอลาย มันก็สะดวกสบายอยู่ได้” “นื่องว่ามันจะสวน
ทางกัน อ้ายมักชนบท นื่องมักอยู่ในเมือง นื่องก็คงไปอยู่ชนบทหน้าอ้ายบ่ได้”

(Phanthavijid, 2015)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ชาตินิยมที่มีอยู่ในตัวของสายวาลี จากที่เคย
ยึดมั่นที่จะทำงานเพื่อตอบแทนประเทศและชดใช้ทุนที่รัฐบาลมอบให้ก็เปลี่ยนไป เมื่อความเป็นชาตินิยมในตัว
สายวาลีลดลง ส่งผลให้สายวาลีต้องบอกเลิกมีไช เพราะนางกลัวชีวิตที่ลำบากในชนบท ทั้งยังต้องการที่จะไป
ทำงานที่เวียงจันทน์เพื่อใช้ชีวิตที่สุขสบายกับชายคนรัก ซึ่งแตกต่างกับเพียงดาว ถึงแม้ว่าครอบครัวของเพียง
ดาวจะเป็นครอบครัวที่มีฐานะที่ร่ำรวยและมีการศึกษา สามารถสืบทอดธุรกิจของครอบครัวได้ แต่นางเลือกที่
จะทำงานเป็นพนักงานของรัฐตามอุดมการณ์ที่นางตั้งใจ ดังปรากฏในข้อความ

“ภายหลังแก้ปัญหาทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว นางได้ไปเสนอตัวต่อกระทรวงศึกษา
อาสาสมัครขึ้นเมื่อเป็นครูสอนภาษาฝรั่งเศสอยู่หลวงพระบางบ้านเกิดของพ่อ ที่นั่นมีลูก
ป่าอวามีญาติพี่น้องหลายคน เพียงดาวคิดว่านางบ่มีโอกาสได้เฮ็ดในสิ่งที่เรียนมา
เพราะกับมาฮอดก็ถึกให้เอาฝัว มื่อนี่นางได้รับอิสรภาพทุกอย่างแล้ว นางจึงตัดสินใจเข้า
รับรัฐบาลเป็นครูสอนตามความหวังवादไว้”

(Phanthavijid, 2015)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงวาทกรรมชาตินิยมของตัวละครเพียงดาวที่มีความฝันว่าเมื่อสำเร็จการศึกษา
แล้วนางจะทำงานเป็นพนักงานของรัฐ เป็นครูสอนในชนบทท้องถิ่นทุรกันดานถึงแม้ว่าครอบครัวของนางจะตัด
ทานเพราะเห็นว่าเป็นที่ห่างไกลความเจริญ แต่ด้วยอุดมการณ์ที่ต้องการพัฒนาประเทศชาติ นางจึงยืนยันที่จะ
ทำตามความฝันของตนเอง ถึงแม้ว่าครอบครัวจะมีธุรกิจให้สืบทอดแต่ก็ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงความตั้งใจ
ของนางได้ กล่าวได้ว่าตัวละครที่มีลักษณะความเป็นชาตินิยมดังเช่นเพียงดาวและมีไช จะมีเป้าหมายของชีวิต
คือการที่ได้ทำงานเป็นพนักงานของรัฐเพื่อพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้า ต่างจากสายวาลีที่ถูก

ความรักครอบงำจนทำให้ลืมนึกถึงคุณค่าของชาตินิยม อย่างไรก็ตามนวนิยายได้เสนอให้เห็นว่าการประเทศชาติจะเจริญได้คนในชาติต้องมีความภาคภูมิใจในชาติและร่วมกันพัฒนาประเทศไปพร้อมกับรัฐบาล

จากวาทกรรมทางสังคมสู่การประกอบสร้างความเป็นลาวสมัยใหม่

เมื่อประเทศลาวก้าวเข้าสู่การพัฒนาและมีการเปิดรับวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามามีบทบาทในการลงทุน สังคมลาวก็มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะวัฒนธรรมเดิมของลาวที่กำลังจะถูกกลืนด้วยสังคมแบบบริโภคนิยม และสื่อบันเทิงก็มีอิทธิพลทำให้คนลาวกลายเป็นคนชาติอื่น อีกทั้งคนลาวก็ได้หวั่นไหวไปทำงานต่างประเทศจนกลายเป็นปัญหาตามมา นักเขียนจึงได้มีส่วนในการสะท้อนสังคมโดยใช้วรรณกรรมเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความคิดสู่ผู้อ่าน หรือเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดนโยบายจากพรรคสู่ประชาชนเพื่อประกอบสร้างสังคมลาวสมัยใหม่ภายใต้ความเป็นระบอบสังคมนิยม นวนิยายเรื่องสายน้ำที่ไหลกลับจึงมีไว้เพียงภาพสะท้อนสังคมเท่านั้น แต่นวนิยายเรื่องนี้ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบสร้างสังคมด้วย ดังนี้

1. จากวาทกรรมบริโภคนิยมที่สะท้อนให้เห็นการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคม จะเห็นได้ว่านวนิยายได้ประกอบสร้างการต่อต้านระบอบชนชั้นสังคมในลาว ตลอดจนเป็นการขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ถือว่าเป็นมูลเหตุของระบอบศักดินา เพื่อเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีของประชาชนชนทั้งชาติลาวไม่ว่าจะเป็นชนชั้นใดก็ตาม อาทิ นักธุรกิจ (ครอบครัวของเพียงดาวและอะพิสิด) กรรมกร (พ่อสายวาลีซึ่งเป็นชาติกำเนิดของสายวาลี) ปัญญาชน (ตัวละคร อะพิสิด เพียงดาว และสายวาลี) ล้วนแล้วแต่เป็นประชาชนลาวด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นคนลาวจะต้องมีความสามัคคีต่อกันไม่แบ่งแยกชนชั้นทางสังคม (ดังเช่นครอบครัวของอะพิสิด) และพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่เพื่อพัฒนาประเทศชาติ แนวคิดนี้จึงสอดคล้องกับที่รัฐ (Phothisan, 2000) ได้กล่าวว่า รัฐได้วางนโยบายเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีกันระหว่างชนเผ่าให้ทุกคนในชนเผ่าปฏิบัติต่อกันเหมือนอ้ายน้องในครอบครัวเดียวกันเพื่อให้ประชาชนได้ร่วมมือกันในการขจัดปัญหาความยากจนของประเทศเพื่อให้ประชาชนลาวมีรายได้ที่สามารถหาเลี้ยงชีพตนเองได้ และเสริมสร้างบุคคลากรหรือการจัดหาอาชีพให้ประชาชนให้ประเทศมากขึ้น ตลอดจนมีการวางนโยบายรับรองสิทธิความเสมอภาคระหว่างชนเผ่า ต้องพยายามยกเลิกความคิดชนเผ่าคับแคบ และแนวคิดหมิ่นประมาทเผ่าอื่น หรือดูถูกตนเอง

2. จากวาทกรรมอนุรักษนิยมในนวนิยายเรื่องสายน้ำที่ไหลกลับจะเห็นว่านักเขียนได้ประกอบสร้างสังคมลาวใหม่โดยการส่งเสริมโลกทัศน์ให้แก่คนในสังคมลาวสมัยใหม่มีค่านิยมอนุรักษวัฒนธรรมของชาติ เพื่อให้คนลาวมีลักษณะที่เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมตนเองควบคู่ไปกับเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมอื่นในประเทศลาว ไม่ส่งเสริมการแต่งกายที่โป้เปลือย หรือไม่สุภาพ นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้ประชาชนลาวมีส่วนร่วมในภารกิจวัฒนธรรมของชาติ โดยการแลกเปลี่ยน รักษาและฟื้นฟูและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชาติลาวด้วยการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของลาวผ่านการแต่งกายให้เหมาะสม กล่าวคือ การสวมชุดประจำชาติหรือชุดที่เหมาะสม ส่วนหญิงควรใส่ซิ่นซึ่งเป็นชุดประจำชาติ มวยผมหรือเกล้าผม หรือแต่งตามธรรมเนียมที่เหมาะสม หรือหากเป็นสถาปัตยกรรม มีการส่งเสริมให้คนลาวอนุรักษ์แบบบ้านไม้ทรงลาวโบราณ มีชานอยู่หน้าบ้านรายล้อมด้วยธรรมชาติของเมืองลาว เพื่อให้คนลาวรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตนเอง ซึ่งตัวละครเพียงดาวคือภาพแทนของตัวละครที่เป็นแบบอย่างของแม่หญิงลาวที่มีคุณสมบัติเป็นนักอนุรักษนิยมได้เหมาะสมที่สุด

3. จากวาทกรรมชาตินิยม จะเห็นว่าสังคมลาวใหม่ต้องการส่งเสริมให้คนลาวในต่างประเทศให้หวนกลับคืนมาพัฒนาประเทศ หันกลับมาเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง พร้อมทั้งเสริมสร้างทัศนคติให้คนเหล่านั้นมีน้ำใจรักชาติ ผูกพันกับบ้านเกิด ให้เป็นคนที่รู้จักใช้สติปัญญาเพื่อนำมาพัฒนาบ้านเกิดอย่างเหมาะสม เพราะการที่คนลาวไปทำงานต่างประเทศซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิมของลาวมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมถอย นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้คนลาวทำงานรับใช้พรรคและรัฐตามความสามารถ และเห็นประโยชน์ของชาติมาก่อนความสุขส่วนตัวเสมอ ดังเช่นตัวละครในเรื่องคือ เพียงดาวที่จบการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศสแต่กลับมาเป็นครูสอนหนังสือที่หลวงพระบาง ขณะที่มิไซก็จบการศึกษาที่ประเทศเวียดนามแต่กลับมามีงานเพื่อพัฒนาชนบทในประเทศลาว เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

นวนิยายเรื่องสายน้ำที่ไม่ไหลกลับเป็นเรื่องเล่าที่นำเสนอวาทกรรมทางสังคมทั้งสิ้น 3 วาทกรรมได้แก่ วาทกรรมบริโศคนิยมได้ส่งผลต่อพฤติกรรมของตัวละครให้สามารถทำทุกวิถีทางเพื่อฐานะที่ร่ำรวย มีคู่ครองที่เหมาะสม และเพื่อหน้าตาทางสังคม ส่วนวาทกรรมอนุรักษนิยมถูกนำเสนอในลักษณะของข้อตรงกันข้ามเพื่อแสดงให้เห็นถึงการอนุรักษวัฒนธรรมลาวผ่านตัวละครที่มีความความภาคภูมิใจในความเป็นชาติลาวผ่านสัญลักษณ์เครื่องแต่งกาย และรสนิยมบ้านในแบบฉบับของคนลาว ซึ่งตรงกันข้ามตัวละครที่ถูกอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกครอบงำจนเกิดการต่อต้านวัฒนธรรมลาว ส่งผลให้ตัวละครที่เป็นภาพแทนของนักอนุรักษนิยมและภาพแทนของวัฒนธรรมตะวันตกต้องไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ สุดท้ายคือวาทกรรมชาตินิยมถูกนำเสนอผ่านตัวละครที่มีอุดมการณ์รักชาติและมุ่งที่จะทำงานเพื่อพัฒนาประเทศ แม้ว่าจะต้องทำงานในที่ห่างไกลก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐที่ต้องการดึงดูดให้คนลาวเหล่านั้นหวนคืนกลับประเทศ และเสริมสร้างทัศนคติให้คนลาวมีน้ำใจรักชาติ เพื่อพัฒนาประเทศชาติอย่างเหมาะสม (The Central Committee of Lao Front for National Construction, 2011)

ผลการศึกษาดังกล่าวแตกต่างกับงานวิจัยเรื่อง “แม่หญิงในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยหลังการปฏิวัติชาติประชาธิปไตย ค.ศ. 1975” ที่นำเสนออุดมการณ์ในวรรณกรรมโดยเน้นเรื่องชาตินิยมและสังคมนิยม คือ ผู้หญิงในวรรณกรรมมักเป็นส่วนหนึ่งของการเมือง วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของชาติ และการเป็นส่วนหนึ่งของโลกสมัยใหม่ (Tularak, 2007) แต่นวนิยายเรื่องนี้ ผู้วิจัยพบว่าได้มีการสร้างให้ตัวละครชายเป็นเพศที่มีอุดมการณ์ชาตินิยมเช่นเดียวกับเพศหญิง ซึ่งส่วนมากแล้ววรรณกรรมลาวร่วมสมัยมักสร้างตัวละครหญิงให้มีอุดมการณ์ชาตินิยมมากกว่า เนื่องจากสังคมลาวใหม่เป็นสังคมที่มีความต้องการที่จะยกระดับความเท่าเทียมทางเพศ และให้คุณค่าผู้หญิงลาวมากขึ้น (Wongchanta, 2012) นอกจากนี้ในส่วนของ วาทกรรมบริโศคนิยมยังเป็นวาทกรรมที่พบในยุคสมัยใหม่ที่มาพร้อมกับความเจริญทางวัตถุของยุคการเปิดประเทศและเมื่อมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้น ส่งผลให้คนลาวหลงใหลกับอำนาจบริโศคนิยมจนนำมาสู่วาทกรรมอนุรักษนิยมที่มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐที่ต้องการรักษาความเป็นลาวดั้งเดิม

อาจกล่าวได้ว่าจากการศึกษานวนิยายเรื่องสายน้ำที่ไม่ไหลกลับนี้พบว่า นักเขียนได้ใช้วรรณกรรมเป็นสื่อกลางในการประกอบสร้างสังคมลาวสมัยใหม่ผ่านวาทกรรมทำมีอิทธิพลต่อความคิด ทัศนคติของตัวละครให้

เป็นไปตามนโยบายของพรรคที่กำหนดไว้ทั้งด้านความเท่าเทียมกันระหว่างชนชั้นทางสังคม การรณรงค์ให้คนลาวหวนกลับประเทศเพื่อทำงานตอบแทนประเทศ ตลอดจนนโยบายการรักษาอัตลักษณ์ความเป็นลาว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวาทกรรมทางสังคมในวรรณกรรมลาวร่วมสมัย ซึ่งหมายถึงยุคสมัยที่ลาวเริ่มเปิดประเทศตั้งแต่ ค.ศ. 1991 ดังนั้นประเด็นที่ควรศึกษาต่อไปคือ ศึกษาเปรียบเทียบการประกอบสร้างสังคมลาวสมัยใหม่เปรียบเทียบการสังคมลาวในช่วงก่อน ค.ศ. 1991 เพื่อดูว่าวาทกรรมที่พบในวรรณกรรมลาวร่วมสมัยนี้มีการประกอบสร้างสังคมลาวสมัยใหม่ให้มีลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างจากช่วงก่อนที่มีการเปิดประเทศอย่างไร และอะไรคือจุดเปลี่ยนที่นำมาซึ่งความแตกต่างนั้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวรรณกรรมลาวร่วมสมัยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991 – ปัจจุบัน ผ่านแนวคิดแบบใหม่ในเชิงลึก เช่น ศึกษาวรรณกรรมเชิงนิเวศน์ เพื่อให้เห็นว่าวรรณกรรมลาวในมิติใหม่ให้ความสนใจเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะใด เพราะแนวคิดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นนโยบายที่รัฐบาลลาวให้ความสำคัญ

2.2 เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาวาทกรรมทางสังคมโดยใช้วรรณกรรมเป็นพื้นที่ในการประกอบสร้างสังคมลาวสมัยใหม่ จึงทำให้เห็นปฏิบัติการทางสังคมลาวสมัยใหม่ด้วย ข้อมูลที่ได้จากผลการงานวิจัยจึงสามารถนำไปอ้างอิงบริบทสังคมลาวในช่วงหลัง ค.ศ. 1991 ได้อย่างน่าสนใจ เพราะข้อมูลมีความทันสมัยสอดคล้องกับนโยบายของรัฐและบริบทสังคมลาวในยุคของการเปิดประเทศเพื่อรับความเจริญก้าวหน้าได้

References

- Boonmee, T. (2008). *Michel Foucault*. Bangkok: Kledthai.
- Charoensinolan, C. (2011). *Development Discourse power knowledge truth identity and Otherness*. (5nd ed.). Bangkok: Viphasa.
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of knowledge*. New York: Pantheon Books.
- Phengphachanh, P. (2008). *The Revitalization of Palm Leaf Manuscript in Renovation Era of Lao People Democratic Republic*. (Doctoral Dissertation). Mahasarakham University. Mahasarakham.
- Phanthavijid, P. (2015). *Saynamteelaiklab*. Vientiane: The National Committee.
- Preedakorn, P., & Wongsuwan, N. (2009). Sufficiency Economy: Opening of the Social Space with Discourse Analysis. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal*, 29(3), 219-236.

- Puttichote, A. (2004). *Relations between educational and economic development policies under the Lao PDR's "new thinking" 1986-2000*. Khonkaen: Klungnana vitthaya press.
- Nakhone Luang Vientiane. (2010). *Nakhone Luang Vientiane 450 years*. Vientiane: Nakhone Luang Vientiane Printing.
- Phothisan, S. (2000). *Laos History: Ancient-Present*. Vientiane: Ministry of news report and culture.
- The Central Committee of Lao Front for National Construction. (2011). *The Documents of the 7 th Conference of Nationwide Representatives of the Lao Front for National Construction*. Vientiane: State Printing House Vientiane, Laos.
- Tularak, U. (2007). *Women in Contemporary Lao Literature after National and Democratic Revolution in 1975*. (Doctoral Dissertation). Mahasarakham University. Mahasarakham.
- Wongchanta, W. (2012). *Consructing "Laoness" in Contemporary Work and Films*. (Master's Thesis). Graduate School: Chulalongkorn University. Bangkok.